

УДК 821.162.1.09

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2026.356417>Вікторія Білявська*

ТОПОС ТВАРИНИ В РОМАНІ «ОСТАННІ ІСТОРІЇ» ОЛЬГИ ТОКАРЧУК

У статті на прикладі роману «Останні історії» Ольги Токарчук проаналізовано топос тварини. Роман «Останні історії», який був написаний 2004 р., а українською мовою перекладений та вперше виданий 2007 р., ставав неодноразово об'єктом дослідження вітчизняних і закордонних літературознавців, серед яких варто виокремити праці О. Вільчинської, К. Віткось, К. Годун, І. Гралевич-Вольни, С. Журби, М. Крупки, Л. Танушевської та ін. Передовсім науковці акцентували свою увагу на способах презентації авторкою проблеми родової та індивідуальної пам'яті в романі, на особливостях часопросторової структури, а також на танатичному коді та метафізиці смерті.

Мета дослідження – проаналізувати топос тварини в романі «Останні історії» О. Токарчук, а також схарактеризувати основні художні механізми взаємодії людини й тварини, які дали змогу авторці досягнути зміни перспективи та зосередитися на розумінні тварини як Іншого. Акцентовано увагу на ідейному зв'язку роману з есе «Маски тварин», яке становить собою філософське осмислення проблеми буття тварин, представленої в «Останніх історіях».

З'ясовано, що ослаблення антропоцентричної перспективи та розуміння тварини як Іншого в романі досягнуто шляхом використання різних прийомів, серед яких виокремлюємо застосування антропо- та зооморфної метафорики, прийому олюднення, зменшення міжвидового комунікативного бар'єру, за яким мова звіра стає більш зрозумілою, а також наділення тварини суб'єктивністю й усвідомленням свого існування при паралельній об'єктивації людини. Письмениця наділяє тварину суто антропологічними рисами, що у процесі співбуття розкриває глибинні сенси й життя людини. Найбільше символічне навантаження у романі має топос пса, комахи (метелика, мухи, блощиці), рептилії, а образ птаха наділений очевидною міфологічною змістовністю. Важливу роль відіграє мотив зривання масок як оголення прихованої справжньої сутності й оприявлення істинної картини світу.

Ключові слова: польська література, Ольга Токарчук, антропоморфна метафорики, зооморфна метафорики, топос тварини, тварина як Інший.

Biliavska Viktoriia. The Topos of the Animal in Olga Tokarczuk's Novel «Final Stories».

The article analyzes the topos of the animal in Olga Tokarczuk's novel Final Stories. Written in 2004 and first published in Ukrainian translation in 2007, the novel has repeatedly been the subject of research by domestic and foreign literary scholars, including O. Vilchynska, K. Witkoś, C. Godun, I. Gralewicz-Wolny, S. Zhurba, M. Krupka, L. Tanuševska, and others. Previously, researchers have primarily focused on the author's presentation of collective and individual memory, the peculiarities of the spatiotemporal structure, as well as the thanatic code and the metaphysics of death.

The purpose of this study is to analyze the topos of the animal in Tokarczuk's Final Stories and to characterize the key mechanisms of human-animal interaction that allow the author to shift perspective and focus on the animal as the Other. Special attention is paid to the ideological connection between the novel and the essay «Animal Masks» («Maski zwierząt»), which provides a philosophical framework for the animal existence portrayed in Final Stories.

The study finds that the weakening of the anthropocentric perspective and the understanding of the animal as Other are achieved through various techniques, including the use of anthropomorphic and zoomorphic metaphors, personification, and the reduction of the inter-species communicative barrier. Through these methods, the beast's language becomes more intelligible, and the animal is endowed with subjectivity and self-awareness, while the human character is simultaneously objectified. The writer attributes purely anthropological traits to animals, which, in the process of co-existence, reveal the profound meanings of human life. The topoi of the dog, insects (butterfly, fly, bedbug), and reptiles carry the greatest symbolic weight in the novel, while the image of the bird is endowed with a clear mythological context. The motif of removing masks plays a crucial role as it strips away hidden layers to reveal the true nature of the world.

Keywords: Polish literature, Olga Tokarczuk, anthropomorphic metaphor, zoomorphic metaphor, topos of the animal, animal as Other.

Вступ. 2008 р. на шпальтах видання «Krytyka Polityczna» було опубліковано есе О. Токарчук під назвою «Маски тварин» («Maski zwierząt»), що стало продовженням проблеми, до якої авторка зверталася неодноразово у своїй творчості, – дослідження людини та глибин її екзистенції через зіткнення і взаємодію з тваринним світом з одного боку, та намагання осмислити буття тварини крізь призму антропологічних маркерів – з іншого. Засаднича різниця між нами і тваринами, на думку письменниці, розкривається через страждання, оскільки: «У людини є власний, розбудований, проголошений усім і всюди онтологічний статус, що робить її привілейованим видом. У неї є культура й релігія, щоб ті підтримували її у стражданні. У неї є свої раціоналізації та сублімації. У неї є Бог, який її врешті-решт врятує. Людське страждання має сенс. Для тварини немає ні втіхи, ні полегшення, бо на неї не чекає жодне спасіння. Воно також не має сенсу. Тіло тварини їй не належить. Душі вона не має. Страждання тварини – абсолютне, тотальне. Якщо ми спробуємо вдивитися в цей стан з нашою

* Вікторія Білявська, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Житомир, Україна); e-mail: wiktoria1288@gmail.com.

людською здатністю до рефлексії та зі співчуттям – відкриється весь жах тваринного страждання, а тим самим – вражаючий, нестерпний жах світу» (Tokarczuk, 2008). Через існування тварини, її страждання та смерть людина здатна відкрити раніше незнані грані й власного буття. Ідеї польської авторки віддзеркалюють пошуки західноєвропейських мислителів другої половини ХХ ст., звернених до «осмислення ролі і статусу тварини у бутті людини», процесу деантропологізації тварини та спробі окреслення її як Іншого (Чаплінська, 2017, с. 111).

К. Маслонь у статті «Міфотворчість Ольги Токарчук», доповненій доволі провокативним заголовком на обкладинці часопису «Do rzeczy» – «Нестравна дієта Ольги Токарчук. Що нам подає новий лауреат Нобелівської премії?», зазначає: «У тому, що пише Токарчук, не-поляки важливіші за поляків, не католики – за католиків, а т в а р и н и – з а л ю д е й» (розрядка наша. – В. Б.) (Masłoń, 2019). На думку Д. Новацького, негативний відгук був спричинений тим, що авторка дозволила собі по-новому осмислити й репрезентувати три дражливі для польського суспільства площини, а саме національну, релігійну й антропологічну (Nowacki, 2020, с. 103). Парадоксально, що саме К. Маслонь, активний критик, представник польського консервативного середовища, яке вороже сприйняло як творчість О. Токарчук, факт отримання нею Нобелівської премії у 2019 р, так і подальше загальноєвропейське та світове визнання, звернув увагу на важливість для авторки дослідження теми буття тварин як однієї із наріжних для її текстів.

Студії, зосереджені довкола проблематики екзистенції тварин у філософському, культурологічному та літературознавчому вимірі, становлять значний пласт сучасного наукового дискурсу. Варто згадати збірник праць «Сучасні філологічні студії» (2011), присвячений усебічному дослідженню топосу тварини як антропологічного дзеркала, збірник матеріалів міжгалузевого семінару «Пес як Інший» (2019), сфокусованого на філософському-літературознавчому осмисленні співбуття людини та собаки й ін. У польському літературознавстві на особливу увагу заслуговують праця А. Барч «Екологічний реалізм: від екокритики до зоокритики в польській літературі» (2016) та колективна монографія за редакцією М. Котичкі «Смерть тварини. Сучасні зоотанатології» (2014), які презентують багатовимірність вивчення проблематики екзистенції тварин, здійсненого в інтердисциплінарній парадигмі.

Роман «Останні історії» («Ostatnie historie»), написаний 2004 р., а українською мовою перекладений та вперше виданий 2007 р., ставав неодноразово об'єктом дослідження вітчизняних і закордонних літературознавців, серед яких варто виокремити праці О. Вільчинської, К. Віткось, К. Годун, І. Гралевиц-Вольни, С. Журби, М. Крупки, Л. Танушевської та ін. Передовсім науковці акцентували свою увагу на способах презентації авторкою проблеми родової та індивідуальної пам'яті в романі, на особливостях часопросторової структури, а також на танатичному коді та метафізиці смерті. Топос тварин у романі польської письменниці не ставав предметом комплексного дослідження в українському літературознавстві, що й зумовлює **актуальність** цієї розвідки.

Мета дослідження – проаналізувати топос тварини у романі О. Токарчук «Останні історії», а також схарактеризувати основні художні механізми взаємодії людини й тварини, які дали змогу авторці досягнути «ефекту ослаблення антропоцентричної перспективи» (Gralewicz-Wolny, 2023, с. 147) та зосередитися на розумінні тварини як Іншого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сюжет «Останніх історій» вибудовано довкола трьох героїнь, матері, бабусі та доньки, представниць різних поколінь однієї родини: Іди, розділ «Чистий край», Параскеви – «Парка», та Маї – «Фокусник», а також їхнього зіткнення зі смертю, власною, близької людини або ж стороннього. Як зазначає О. Вільчинська, «смерть кружляє поміж героями, утворюючи петлю між минулим, теперішнім і майбутнім. Дотична не лише людей, але й тварин» (Wilczyńska, 2008, с. 199). Танатичний код домінує, стає наріжним для обох світів, представлених у романі, оскільки смерть – це досвід, який, хоч і вирізняється своєю індивідуальністю, проте урівнює всіх, стираючи кордони не лише поміж людьми, але й людьми і тваринами. Слушно зауважує К. Годун, що загалом у текстах О. Токарчук «смерть не лише є невідворотною, це не лише суто біологічний процес, а й культурне, соціальне, духовне та дидактичне явище, що дає змогу показати людське життя у ширшій перспективі» (Godun, 2020, с. 138), яку значно увиразнює звернення письменниці до топосу тварини. Авторка послуговується зооморфною метафорикою протягом усього роману, варіюючи її функціонал від порівнянь за зовнішніми ознаками до глибинних паралелей, де ключову роль відіграє саме тварина.

У першій частині роману «Чистий край» танатичний код звучить найвиразніше, а екзистенція тварин представлена крізь призму їхнього страждання та смерті. Письменниця, на думку І. Гралевиц-Вольни, «надзвичайно вдало реалізує стратегію опису інтерференції (і, зрештою, тотожності) людського і тваринного світів, зосереджуючись на спільному знаменнику долі їхніх представників – моменті

смерті» (Gralewicz-Wolny, 2023, с. 147). Іда, героїня, яка переживає життєву кризу, стикається із власною смертю, але потребує часу для повного усвідомлення свого нового стану, а також підтримки зі сторони іншого. Таким Іншим стає тварина, зокрема пес. Тіло загиблого собаки край дороги, який, здається, що заснув у снігу, а також корови, які облизують асфальт, посипаний сіллю, стануть останніми картинками, які жінка побачить перед смертельною аварією. Дорогу до будинку їй вкаже гавкіт псів, і першим зустрине також пес. Невиліковно хворий чорний собака, який приречено доживає свої останні дні, виконає роль провідника і стане своєрідним посередником між життям і смертю. Саме це допоможе Іді змиритися з невідворотністю кінця.

Між жінкою і собакою на ім'я Іна поступово виникає зв'язок, якого потребують обое, і видається, що людина значно більше. Іда наділяє тварину абсолютною суб'єктністю, про що свідчить використаний письменницею прийом олюднення: «поводишся, як німий», «гладить її по – можна сказати – щоці», «обережно повертає тіло пса, чує зойк, майже людський» (Токарчук, 2007, с. 42–43). Слова ветеринара Адріана: «Потрібен час, щоб померти» (Там само, с. 61), – є актуальними для обох, і для Іди, яка повинна осягнути і прийняти власну смерть, і для пса, який має пройти увесь свій життєвий шлях до кінця.

О. Токарчук полемізує із твердженням, що «малі звірі помирають малими смертями» (Там само, с. 34), оскільки для авторки досвід, через який доводиться проходити тварині часто в абсолютній самотності, має універсальний вимір трагічності, який не здатна осягнути людина. Також письменниця наділяє тварин цілковитою свідомістю власної екзистенції: «Бабуся каже, що вони не помічають смерті. Тварини. Не знають, що помирають і що народилися <...>. Але я думаю, що це неправда» (Там само, с. 61). Іна своєю смертю допомагає усвідомити, що усі відмінності між світом людей і тварин – умовні, це лише маски, які будуть зірвані останньої миті: «Око розплющується. Чорне скло, плинна чорнота, провалля, воно здається безмежним. Невідомо, куди дивиться, але, напевно, бачить все. Тоді Іді здається, що око дивиться з під маски, що, застигаюче зболіле тіло тварини – це тільки маскарадний костюм, волохата, беспорядна, чудернацька форма. Під маскою є хтось інший, рідний і близький Іді, властиво, родич, тривожно подібний» (Там само, с. 86). За зовнішньою несхожістю прихована така ж сама зболіла і страждена істота, що прагне спокою, припинення муки, як і людина, а співзвучність імен: Іда – Іна, лише посилюють враження невідвратної близькості обох світів.

Закінчення цієї історії, яка стає останньою і для собаки, і для людини, перегукується з початком: «Іда втомлена. Найохочіше лягла би собі тут при дорозі, вмостилася б у кучугурі мокрого снігу на боці, руку під голову, як той пес, якого недавно минула. Дозволила б себе вкрити свіжою, білою ковдрою» (Там само, с. 90).

Історія Параскеви, розкрита в другій частині «Парка», належить людині, що проживає наодинці смерть близької людини, свого чоловіка, з яким була змушена виїхати колись з України в «інший порожній, гористий світ» (Там само, с. 63), де так і залишилася чужою. Через аномально сніжну зиму Параскева, літня жінка, яка живе у будинку на горі, не може спуститися до села, щоб сповістити інших про смерть свого чоловіка і поховати його. Вона довгий час залишається в домі один на один із померлим. Аналізуючи спільне життя та зводячи рахунки, героїня намагається осягнути зміни, які принесла із собою смерть, тим самим погодитися з нею і прийняти. Єдиною істотою, яка супроводжуватиме її у цій пограничній ситуації, стане коза Текля, яка залишатиметься єдиним свідком роздумів і переживань Параскеви.

Топос тварини реалізований за допомогою антропоморфної метафорики, її домінантою стає людська поведінка і риси характеру, адже коза «входить невпевнено, засоромлена, несмілива», «дивиться іронічно», «їсть із шармом», «сміється», «погляд завжди іронічно-байдужий». Письменниця наділяє тварину суто антропологічними рисами, яка у процесі співбуття розкриває глибинні сенси й життя людини. Текля – «це панна з далекого краю, у кожному її русі відчувається, що має почуття власної гідності», «навіть на ніч не хоче розлучитися з мештами на високих підборах» (Там само, с. 107). В О. Токарчук тварина здобуває суб'єктність, вона рівна людині настільки, що може ставити питання і вимагати відповідей: «Коли в пориві ніжності притуляюся до неї, вона легенько покусує мочку мого вуха, може, хоче щось шепнути? Хоче мене запитати: “Де Петро, самице? Що ти зробила зі своїм самцем?”» (Там само, с. 108). Можемо спостерігати явище, яке І. Гралевич-Вольни влучно назвала зменшенням міжвидового комунікативного бар'єру (Gralewicz-Wolny, 2023, с. 149), що є важливим сигналом зближення людини і тварини. Параскева роздумує над сутністю звіра і доходить до неочікуваного висновку: «Коли б не зіниці, я прийняла б її за людину, перебрану в чудернацький рогатий одяг» (Токарчук, 2007, с. 131). Авторка продовжує послуговуватися метафорою маски, під якою намагається розгледіти істоту дуже близьку до людини. Саме Текля, тварина, а не людина, стає єдиним слухачем останньої за своєю суттю історії, яку розказує Параскева. Тварина займає

рівнозначну позицію з людиною, адже допомагає жінці досягнути власне розуміння повноти життя: «щоб дійти до кінця, треба все зібрати у жменю, об'єднати в одну невелику колекцію моменти життя. Не втрата, а радше навпаки – віднайдення того, що здавалося загубленим» (Там само, с. 145).

В імені головної героїні, такому чужому й незвичному для поляків, простежуються нашарування різних міфологій, спільним для яких буде образ птаха. Ім'я Параскеви та її спогади допоможуть героїні зберегти власну національну ідентичності. Своєю покровителькою вона вважала Параскеву П'ятницю, християнську мученицю, з якою відчувала тісний зв'язок: «Я маю на небесах чудову кармінову старшу одвічну сестру. Ми пов'язані одна з одною назавжди, сидимо на одній гойдалці, з якої дивимося на світ. Балансуємо на ній, дві дівчинки – одна свята, друга – звичайна. Наша мати – птах. Мати-Птиця» (Там само, с. 111). У слов'янській міфології образ жінки-птаха дослідники найчастіше пов'язують з віщими функціями, корелюючи зі словом, мовленням і віщуванням. Мати-Птиця – це богиня, яка, за твердженням Г. Лозко: «віщує майбутнє тим, хто вміє почути її таємну мову. Вона знає все на світі: про сотворення Світу, Неба і Землі, про Богів Прави, духів і героїв, людей і звірів» (Лозко, 2015, с. 35–36), тобто володіє таємними знаннями. Параскева, або ж промовисте Парка – скеровує нас також до античної міфології. Парка (мойра Клото) пряде нитку життя. Символічною деталлю, яка увиразнює явно міфологічний вимір роману, стає залишена від матері стара прядка і пташка, вишита хрестиком на рушнику.

«Фокусник» – третя частина роману, події якої розгортаються в замкненому просторі екзотичного острова, пов'язана зі смертю сторонньої людини, що спонукає до рефлексій над сутністю і кінецьністю власного буття. Тим іншим став Кіш, випадковий знайомий Маї та її сина, невиліковно хворий ілюзіоніст, який прийняв невідворотність своєї смерті і чекав на неї зі стоїчним спокоєм. Проте, маркером «сторонній» позначена також і тварина, яка, на думку О. Токарчук, здатна вплинути на переосмислення людиною власного досвіду.

Подорож на Острів черепах з приємної пригоди героїв перетворилася на несподіване зіткнення із наслідками суто біологічного, абсолютно неестетичного виміру смерті тварини, страждання якої, відповідно до переконань авторки, позбавлене сенсу, а, отже, будь-які культурно-філософські або інші антропологічні нашарування видаються зайвими. Танатичний код посилений відверто натуралістичним описом процесу розкладання тіла черепахи: «Була, безперечно, велетенська, виглядала, як підвищення на місцевості, як купа каміння. Вони не могли її бачити – сиділа в затінку за скелею. Збуджена підійшла ближче й тоді виявилось, що те, що вона побачила, було тільки шкаралупою. На кістках ще висіли рештки м'яса, обсипане мухами, воно кишіло хробаками, посіріле, зашкарубле. Обгризений череп лежав збоку, розкриті щелепи й далі трималися купи на висохлих сухожиллях. В обличчя її вдарив сморід падла. Крикнула і закрила долонями рота. Не хотіла, щоб він це бачив. Але зробила це запізно. Притулила його голову до грудей, мабуть, засильно, бо він вирвався і побіг назад» (Токарчук, 2007, с. 180). Для дитини цей випадок став першим доторком до смерті. Авторка презентує контраст двох різних поколінь у підході до смерті тварин, акцентуючи увагу на тому, яку роль відіграють переконання попередніх епох у формуванні нових світоглядних основ прийдешніх поколінь. Із твердженням, яке неодноразово повторюють дорослі: «Це тільки мертва черепаха. Нічого страшного» (Токарчук, 2007, с. 180), – дитина погоджується не відразу, намагаючись розгадати причину її смерті. Дитяча допитливість і питанням «Чому?» наштотується на нівелювання дорослими досвіду тварин. Однак натяк на те, що цей досвід закарбувався у дитячій пам'яті, свідчить той факт, що на листівці з острова, яку отримала Іда від доньки та онука, дитячою рукою з була намальована саме черепаха.

Задля підкреслення зовнішньої здрібнілості, тендітності, вразливості своїх героїв О. Токарчук використовує зооморфну метафорику, вибудовану на схожості з ящіркою: «За сусіднім столиком їла інша жінка, вона була повернута до Іди боком. Бачила у профіль її вузькі затяті уста, які розтулялися, як писочок ящірки щоразу, коли вона відкушувала шматок», «жінка з мордочкою ящірки» (Там само, с. 41). Образ Маї збагачений більш складною символікою, сконструйованою також на схожості з холоднокровою рептилією, яка, залежна від температури, постійно прагне тепла, у випадку з героїнею – зокрема й людського: «Її тіло продукує тільки холод, тому їй завжди замало спеки. <...> Вона йшла світлим боком тротуару, покритим склом спеки, жвава, бадьора, сонячний зомбі. Їй ніколи не було загаряче <...>. Шкіра суха, як у ящірки. Насправді мала бути людською ящіркою. Підняла до сонця обличчя, озброєне темними окулярами й уявляла, що воно просвічує її, як рентгенівські промені, що відбитим світлом світяться її кістки» (Там само, с. 155). Контраст внутрішнього холоду та зовнішньої спеки підкреслює, що Мая, полька з далекої холодної Варшави, залишається чужою в цьому наповненому сонцем і теплом, а отже, життям світі. Навіть сонце не здатне повернути її до життя, розвіяти внутрішню холоднечу, тому вона зомбі, живий мрець, який належить іншому світові. Для Маї,

робота якої полягала в мандрівках і написаннях туристичних путівників, перебування разом із сином на тропічному острові в Південно-Китайському морі стало своєрідною втечею від невдалих стосунків і самої себе. Холод, це основна домінанта її сутності: вона – «чуже тіло зі світу зими, що пливе в цьому теплому океані, – вона – холодна плита, яка заражує все довкола і творить холодну течію» (Там само, с. 180). Жінка відчуває внутрішню виснаженість, брак життя і наповненості, що увиразнюється натуралістичними деталями: «знайшла мертву, суху, як тріска ящірку» (Там само, 2007, с. 186).

Крихкість, нестабільність, а почасти швидкоплинність життя, відчуття мізерності та безпорадності живих істот перед безмежним Усесвітом, долею, силами, які приносять страждання і смерть, осмислюється авторкою крізь призму топосу комахи. Мая, яка відчуває втрату орієнтирів і сенсу власного існування, порівнює себе із мухою, яка безцільно кружляє по колу (Там само, с. 155), своєрідне «окомашнення» (Чернюк, 2011), змаління людини, стиснення до розміру і статусу комахи.

Інше символічне навантаження має метелик. Комаха, знайдена і врятована маленькою Ідою, «оживає, відчуває сонячний простір і тепло, починає тріпотіти крилами <...>. “Лети, лети”, – каже вона до нього» (Токарчук, 2007, с. 26–27). Проте невблаганність долі занадто швидко руйнує ілюзію щастя і свободи: «Коричнева пташка, завбільшки з горобця, з помаранчевим хвостом, підлітає до ошелешеного метелика і м’яко хапає його, ніби це несений вітром клаптик паперу. Потім зникає за будинком. Іда стоїть, розгублена, із простягнутою в повітря рукою» (Там само, с. 27).

У християнській доктрині «метелик символізує душу, вільну від гріха, яка покидає смертне людське тіло, як кокон, і возноситься до Світла. Корінням така інтерпретація сягає давньогрецької мови, у якій слово *psyche* має подвійне значення: “душа” або “метелик”» (Jakubczyk, 2012, с. 102). Перебуваючи в лімінальному просторі, героїня «Останніх історій» ще не готова прийняти смерть, яка має прямі конотації зі стужею і сном, тому: «Шукаючи порятунку від холоду, Іда загортається у ковдру, мов у кокон» (Токарчук, 2007, с. 62). Її душа, обтяжена земними переживаннями, ще не готова йти до світла, тому намагається затриматися у світі живих через власне тіло.

Вселенський вимір самотності й відчуження, якого зазнає жінка під час пологів, лишаючись наодинці зі своїм болем, також зіставляється з досвідом комахи: «Біль повертається хвилями, і деякі з них стають занадто сильними, щоб їх ігнорувати. Є у ній щось, що лускає, внутрішній тріск, щось розривається. Вона комаха, що линяє, руйнуються в ній хітинові панцирі» <...> Біль стає нестерпним, це біль розривання, вона розпадається, її пожирають шматочками, перст Божий роздушує її, як блощицю. Біль вибухає, як феєрверк, і поволі гасне. <...> з’являється дитина...» (Там само, с. 75–77). Відносна самотність перетворюється в тотальну екзистенційну ізоляцію. Жінка втрачає суб’єктність, вона, як матерія, що розпадається на атоми, її тіло приноситься в жертву жорстокому світові, перестаючи існувати. Світ звужується до одного-єдиного відчуття – болю, з якого приречено з’являється нове життя. Зіставлення буття людини і комахи є ще однією спробою осмислити також і досвід тварини як Іншого.

Висновки. Отже, топос тварини у романі О. Токарчук слугує ослабленню антропоцентричної перспективи. Такий ефект досягається шляхом використання різних прийомів, серед яких виокремлюємо застосування антропо- та зооморфної метафорики, прийому олюднення, зменшення міжвидового комунікативного бар’єру, за яким мова звіра стає більш зрозумілою, а також наділення тварини суб’єктністю й усвідомленням свого існування при паралельній об’єктивації людини. Найбільше символічне навантаження в романі має топос пса, комахи, рептилії, а образ птаха наділений очевидною міфологічною змістовністю. Важливу роль відіграє мотив зривання масок як оголення прихованої справжньої сутності й оприявлення істинної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

- Лозко, Г. (2015). Символіка жінки-птаха в українській культурі. В *Україна в етнокультурному вимірі століть* (с. 33–41). Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Токарчук, О. (2007). *Останні історії* (Сенчишин Я., пер.). Літопис.
- Чаплінська, О. (2017). «Босерон» Е.-Е. Шмітта і «Жуль» Д. Ковеларта: Пес як Інший. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*, 1 (83), 111–114.
- Чернюк, С. (2011). Топос комахи в українській літературі 20–30-х років ХХ ст. як соціально-антропологічне дзеркало. *Сучасні літературознавчі студії. Топос тварини як антропологічне дзеркало*, 8/1, 306–315.
- Barcz, A. (2016). *Realizm ekologiczny: od ekokrytyki do zookrytyki w literaturze polskiej*. Wydawnictwo Naukowe “Śląsk”.
- Godun, C. (2020). Od Biegunów do Prowadź swój pług przez kości umarłych – kilka uwag dotyczących recepcji fabularnego świata Olgi Tokarczuk w Rumunii. *Postscriptum polonistyczne*, 1 (25), 135–145. https://doi.org/10.31261/PS_P.2020.25.10.
- Gralewicz-Wolny, I. (2023). Ida / Ina – żywoty równoległe (Czysty kraj Olgi Tokarczuk). *Czas kultury*, XXXIX/2, 146–155.
- Jakubczyk, W. (2012). Psychologia, czyli rozważania o motylach. *Wszechświat. Pismo Przyrodnicze*, 113, 4–6, 99–105.
- Masłoń, K. (2019). Mitotwórstwo Olgi Tokarczuk. *Do Rzeczy*, 45. URL: <https://dorzczy.pl/kraj/119203/mitotworstwo-olgi-tokarczuk.html> (дата запису: 16.02.2026).

- Nowacki, D. (2020). Cały ten zgiełk. O wczesnych reakcjach na uhonorowanie Olgi Tokarczuk Literacką Nagrodą Nobla. *Postscriptum polonistyczne*, 1 (25), 91–110. https://doi.org/10.31261/PS_P.2020.25.07.
- Tanuševska, L. (2020). Tłumaczenie tłumaczenia (czyli William Blake w powieści Olgi Tokarczuk). *Postscriptum polonistyczne*, 1 (25), 47–54. https://doi.org/10.31261/PS_P.2020.25.04.
- Tokarczuk, O. (2008). Maski zwierząt. *Krytyka Polityczna*, 15. URL: <https://krytykapolityczna.pl/kultura/maski-zwierzat/> (дата запыту: 16.02.2026).
- Wilczyńska, O. (2008). Metafizyka śmierci w prozie Olgi Tokarczuk. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*, (11), 183–206.
- Witkoś, K. (2009). Literatura a psychologia głębi: “Ostatnie historie” Olgi Tokarczuk, czyli droga do indywidualności C. G. Junga. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*, (9), 206–218.

REFERENCES

- Barcz, A. (2016). *Realizm ekologiczny: od ekokrytyki do zookrytyki w literaturze polskiej* [Ecological Realism: From Ecocriticism to Zoocriticism in Polish Literature]. Wydawnictwo Naukowe “Śląsk”. (in Poland)
- Chaplińska, O. (2017). «Boseron» E.-E. Schmitta i «Zhul» D. Kovelarta: Pes yak Inshyi [“The Dog” by E.-E. Schmitt and “Jules” by D. Cauwelaert: the Dog as Other]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*, 1 (83), 111–114 (in Ukrainian)
- Cherniuk, C. (2011). Topos komakhy v ukrainskii literaturi 20–30-tykh rokiv XX st. yak sotsialno-antropolohichne dzerkalo [The Topos of the Insect in Ukrainian Literature of the 1920s and 1930s as a Socio-Anthropological Mirror]. *Suchasni literaturoznavchi studii. Topos tvaryny yak antropolohichne dzerkalo*, 8/1, 306–315 (in Ukrainian)
- Godun, C. (2020). Od Biegunów do Prowadź swój plug przez kości umarłych – kilka uwag dotyczących recepcji fabularnego świata Olgi Tokarczuk w Rumunii [From Bieguni to Drive Your Plow Over the Bones of the Dead: Exploring the Reception of Olga Tokarczuk’s Narrative Universe in Romania]. *Postscriptum polonistyczne*, 1 (25), 135–145. https://doi.org/10.31261/PS_P.2020.25.10 (in Poland)
- Gralewicz-Wolny, I. (2023). Ida / Ina – żywoty równoległe (Czysty kraj Olgi Tokarczuk) [Ida / Ina: Parallel Lives (A Pure Country by Olga Tokarczuk)]. *Czas kultury*, XXXIX/2, 146–155. (in Poland)
- Jakubczyk, W. (2012). Psychologia, czyli rozważania o motylach [Psychology, or Reflections on Butterflies]. *Wszelświat. Pismo Przyrodnicze*, 113, 4–6, 99–105. (in Poland)
- Lozko, H. (2015). Symbolika zhinky-ptakha v ukrainskii kulturi [The Symbolism of the Bird-Woman in Ukrainian Culture]. V *Ukraina v etnokulturnomu vymiri stolit* (pp. 33–41). Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. (in Ukrainian)
- Masłoń, K. (2019). Mitotwórstwo Olgi Tokarczuk [Olga Tokarczuk’s Myth-making]. *Do Rzeczy*, 45. URL: <https://dorzeczy.pl/kraj/119203/mitotworstwo-olgi-tokarczuk.html> (data zapytu: 16.02.2026) (in Poland)
- Nowacki, D. (2020). Cały ten zgiełk. O wczesnych reakcjach na uhonorowanie Olgi Tokarczuk Literacką Nagrodą Nobla [All That Jazz: Early Reactions to Olga Tokarczuk Being Awarded the Nobel Prize in Literature]. *Postscriptum polonistyczne*, 1 (25), 91–110. https://doi.org/10.31261/PS_P.2020.25.07 (in Poland)
- Tanuševska, L. (2020). Tłumaczenie tłumaczenia (czyli William Blake w powieści Olgi Tokarczuk) [Translating Translation: William Blake in Olga Tokarczuk’s Novel]. *Postscriptum polonistyczne*, 1 (25), 47–54. https://doi.org/10.31261/PS_P.2020.25.04 (in Poland)
- Tokarczuk, O. (2007). *Ostanni istorii* [Final Stories] (Senchyshyn Ya., per.). Litopys. (in Ukrainian)
- Tokarczuk, O. (2008). Maski zwierząt [Animal Masks]. *Krytyka Polityczna*, 15. URL: <https://krytykapolityczna.pl/kultura/maski-zwierzat/> (data zapytu: 16.02.2026). (in Poland)
- Wilczyńska, O. (2008). Metafizyka śmierci w prozie Olgi Tokarczuk [The Metaphysics of Death in Olga Tokarczuk’s Prose]. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*, (11), 183–206. (in Poland)
- Witkoś, K. (2009). Literatura a psychologia głębi: “Ostatnie historie” Olgi Tokarczuk, czyli droga do indywidualności C. G. Junga [Literature and Depth Psychology: Olga Tokarczuk’s Final Stories as a Path to C. G. Jung’s Individuation]. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*, (9), 206–218. (in Poland)

Дата надходження статті: 16.02.2026 року

Дата прийняття: 11.03.2026 року

Опубліковано: 01.04.2026 року